

ՀԻՆ ՅՈՒՇԵՐ

ՆԱՄԱԿԱՆԻ Կ ՊՈԼՍՈՅ Տ. ԶԱԽԵՆ ՊԱՏՐԻԱՐԳԻ

ՊԱՏՐԻԱՐԳԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ

Կոստանդնուպոլիս, Օգոս, 25/7 Սեպտ., 1915

Համար ...

Գերաշնորհ

Տ. Ղևոնդ Եպս. Դուրբան

Առաջնորդ Պուլկարահայոց

Ի Ֆիլիպպե

Գեր. եղբայր,

Օգոստոս 2 թուականաւ նամակս անշուշտ ստացած էք: Եթէ այդ մասին գրած էք ինձի, չեմ ստացած, որովհետեւ արտասահմանէն եկած միայն թուրքերէն նամակները կը յանձնուին այժմ մեզի: Անկէ ի վեր ո'չ մի միսթարական և ապահովիչ լուր ունիմ տալիք, ընդհակառակն, եկած լուրերը լիովին կը հաստատեն նախորդ նամակիս պարունակութիւնը:

Հալէպէն վատահելի աղբիւրէ կը գրուի Յուլիս 19 թուականաւ. «... Տիգրանակերտ գացողներէն լուր չկայ դժոխք գացողներու պէս: (Զօհրապի և Վարդգէսի կ'անկնարկութիւն, որոնց մեռած կամ սպաննուած ըլլալը կը հաստատուի կառավարական և իթթիհատական աղբիւրէ): Այնթապի և Գիլիսի գաղթն ալ ազդարարուեցաւ և այս գիշեր 51 ընտանիք Այնթապէն հասան: Այս կրկին քաղաքաց հայ բնակչութիւնը Դամասկոսի Հաւրան քաառք կը տեղափոխուի (սոյն քաառքին բնակչութիւնը կ'իսավայրենի Արաբներէ և Տիւրքիներէ (Druze)՝ կը բաղկանայ):

Ուրֆայէն ալ, թերեւ Տիգրանակերտցի, ութ հարիւր հոգի հասնելու վրայ են: Քղիէն, Խարբերդէն ևն. բերուածները Բաս-իւլ-Այնէն ուղղակի Տէր-Զօր կը զըրկըւին, հիւանդութիւնը համաճարակ է, երկիցս դեղ և նպաստ զրկուեցաւ (այս մասին գրած է եղբր նախորդ նամակով մը որ մեզ չէ հասած), սակայն կաթիլ մը ուժ-կրանէն: 20,000էն աւելի են այդ քաառքի գաղթականք, Հալէպի մէջ համախառնուած են աւելի քան 15,000 և օր ըստ օրէ հեղեղի պէս կը հասնին:

Անթուրիանը հիւանդութեան չափ կոտորած կ'ընէ, քայինաք Հալէպի մէջ գրեթէ կանոնաւորապէս կը տրուի (կառավարութեան կողմէ միակ չնչին նպաստը մօրողջ գաղթականութեան), բայց դուրսերը հաց կ'աղաղակեն: Կա'մ Քրիստոսի հրաշտգործ գօրութիւնը և կամ թագաւորական գանձ պէտք է որ կէս միլիոն կիլիկացիք, թերեւ նոյնչափ կամ աւելի՝ արեւելեան քաառքներէն գալիքները կարողանան կերակուրիլ Սիւրիոյ անապատներուն մէջ:

Թողունք Ամերիկայի և Եւրոպայի մարդասէրները, ինչ կ'ընեն Յարաբնակ (Յարական Ռուսիոյ է անկարկութիւնը — Մ. Խ.), Եգիպտաբնակ և Ամերիկաբնակ Հայերը: Ժամանակ է որ գաղթականաց հոսանքին պէս նպաստի հոսանքներ կազմուին: Աշխարհ տեսած չէ և չպիտի տեսնայ այսքան արաւերք, այսքան թշուառութիւն և կարօտութիւն: Երուսաղէմի աւերը (կ'անկարկուի 70 թուականին, Տիւրքի կողմէ Սուրբ Քաղաքին աւերման — Մ. Խ.) քաղաւարութիւն է Հայութեան հետրանաց բաղդաւամբ: Կոտորած քաառքներէն քաառքներէն անհամար առեւանդութիւնք, գեղատես կանանց, հարսներու և կոյսերու վաճառում, մինչև անգամ երեք մէճիտիէի, չի համբուր և չի բացատրուիր:

... Ո՛ւր են խաչի ըլկերութիւնները, խաչին զոհուող ցեղի մը եթէ ձեռք չերկնցեն, ինչու խաչին անունը կ'աւատարկեն, վիրաւօր կը փնտռեն: Նիւթապէս, բարայապէս, կրօնապէս և մատարապէս վիրաւոր է հայ ժողովուրդը. Դրամ հասուցէ... Անշուշտ բնութիւնը, քարերն ու ապառաժները կու լան, որտեղ

Թող լան, ըլլան օտար, ըլլան ընտանի: Ինչ պիտի ըլլան Աստուծոյ տաճարները, ինչ պիտի ըլլան վանքերն աւ ժենտոտանները, ինչ պիտի ըլլան եկեղեցապատական կալուածները ևն. ևն. . . . Խորհուրդ տուէք, միայն և՛, խելք չննաց գլուխս, արտասով չննաց աչքերուս մէջ, զգացու՛մ չննաց օտրոյ մէջ: Զօրս կողմն, գիշեր և ցերեկ մերկուծիւն, անօթու թնջն նուաղում, լաց աւ վայնաւուս

... Երեկ վաղիկն տեղեկացանք որ կրիկիտո աչ մէկ քաղաքի և դերշի մէջ
մահամերձ Հայ մը անգամ չպիտի ձգուի. ինչ անսանձան պատիժ: Ասանա, Տար-
սոն, Մերսիսի ալ պիտի պարզուին և արդէն Տարսոնէն 40 տունի չափ հասան Օս-
մանիէ: ... Գրիկացիներէն բուսական ընտանիք իսլամութիւնը ընդունելու առաջարկ
բռած են տեղական կառավարութեանը:

Իսկ Յուլիոս 28 թուով կը դրուէի նոյն աղբիւրէ. «... Ամբողջ ազգը բնաջնջուեալու վրայ է, որբանոց չմնաց, Տէօրթեօլի որբանոցը կառավարական պետքերուն յատկացուած է ու որբերը ցրուած, Հաճընինը վաղուց փակուած է, Հասան Պէլլիինը՝ մասամբ: Առայժմ կայ Մարաշինը՝ 100 երկսեռ որբերով, բայց այն ալ պիտի փակուի, քանի որ Մարաշի հայերն ալ պիտի ցրուին և արդէն ազգաբարձուած է: Այնթապի եւ Բիլիսի գաղթումը սկսած է, Այնթապէն ելած առաջին երկու կարաւանները բոլորովին կողոպտուած էին, մանաւանդ երկրորդը, որ յարակման ենթարկուած էր, մէկ սպաննուած և տասներկու վիրաւոր ունէր. տեղական կառավարութեան դիմումները եղան, պէտք եղած կարգադրութեանց շնորհիւ երրորդ կարաւանը թէև հանգիստ և ապահով հասած էր Հալէպ, սակայն Բիլիկներուն պէտքունըս չհաննցին, ուղղակի տարին Դամասկոսի նահանգը և այսուհետև գալիքներն ալ, ըլլան Ատտանյան, Տարսոնէն և Մերսինէն, Հալէպ չպիտի հանուին: Հալէպի մէջ բնամիմընուած գաղթականաց զեղքիւն ալ շատ խտտութեամբ սկսաւ կատարուիլ: Կ'ըսուի որ խիստ հրամաններ տրուած են որ տասներկնգ օրէն Հալէպի մէջ գաղթական չմնայ: Եօքէնտէրուն և Պէլլան հանուեցան... Եթէ միայն Կիլիկիացոց գաղթումն ըլլար, 400,000 էն աւելի պիտի ըլլային թշուառութեան մասնուած Հայերն: Թիւր, բայց արեւելեան նահանգներու հազարաւոր այրիներէ և երկեռ մանկերունէրէ զատ Թոմարգայէն 200 էն աւելի այր մարդիկ, Եօքլատի Պէլլիներէն դիւղէն քահանայով 52 հոգի, ետեւէն ալ գալիքներ կան, եկան Հալէպ. ճանապարհին ամէնքն ալ կողոպտուած են, հետեւաբար ամէնքն ալ անօթի են, և կառավարութիւնը այս կարգի տարագրելոց, իբրև միասակար անձնոց, քալիս չի տար. տեղական ազգային յանձնաժողովը օրական 5-6 (մէկ խանթար 120 օխա) հաց կը բաշխէ, բայց ընդհանուր անօթութիւնը չի կրնար փոքր չլա՞տ մեղմացնել: Ինչպէս նախորդներով, նոյնպէս ներքալիս կը կրկնեմ, աղէտին առաջին տունը անկարելի է: Դիմում, առաջանք, լաց ու ողբ ոչ միայն անգոր են, նաև ծողբ ու ծանակ ու ծիծաղ կը պատճառեն: Միայն աշխատելու ենք ողջ մնացողները ապրեցնելու: Հազարաւոր մերկեր ու քոպկիկներ կան, ներսերէն եկած այրիներու ոտնամանները անգամ կողոպտուած էին, ամէնքն ալ մաշուած, վիրաւորուած և ուռած սաքերով հասան, դեղ ու դարձման տարուեցաւ, համաճարակ հիւանդութիւն ալ կայ Բառ-իւլ-Այնէն Տէր-Զօր փոխադրուողներու մէջ: Օրական մահերու թիւը քսանէն աւելի է: Անտանման գումարաւ ներսէ պէտք կայ հացի, դգեստի, դեղի, բժշկի և այլեւի: հովիւներու եթէ պատհեւտի գումարներ կան, ինչ անունով ալ ըլլան, պէտք է այս նպատակին յատկապէս ջանալ: ... Ուրֆայի համար ալ արեւմտ լսւերի սկսած հասնիլ: առաջին անգամ 42 երեւելիներ, որոց մէջ պատուելիներն ե քարոզիչներ, նաև առաջնորդը նահապառ կած են: անկէ վերջը 17 հոգի համար ալ լուեցան: Տխարպէքիքի սպանդանոցը ինչպէս ծաւալիլ է: Գը Ժողովուրդը Հալէպի տահապաններուն, ազօթները սպանեցան, ուրբ տեղեւ չալեցան: Նրթիւքները՝ երթեացան, լաղ, հասկցող չկայ ոչ յերկրի: և ոչ անկրկնի: Գրամ. հասանքէ: Տէր-Զօրի տասներկ հազարաւոր հայերը անօթութենէ հիւանդութենէ կը ջարդուին: ... Յ. Գ. Այս բոլորն ստացք տեղեկութիւն տուին:

թէ Մարաշէն 15-45 տարեկան բոլոր տարեքան Այնթապ գրկած են դէպի Տէր-Չօր փոխադրելու համար: Կը վախճուի որ ասոնց կեանքը վտանգի ենթարկուի: Երէկ երեկոյ ալ Սըվադի և Կարնոյ շրջակայքը գտնուող գիւղերէն 2000 ի չափ այրի կի- ներ և արբողաքներ հասան հոս: Տղայոց ասարիքը 11ը չ'անցնիր, ճանապարհին առևանգուած աղջիկներ ու աղաքներ ալ կան: ասոնց ապրելուն հնարաւորութիւն և յոյս չկայ, անհրաժեշտ գարմանի կը կարօտին: Ասոնք ամէնքն ալ դէպի Արաբիոյ տնապատները պիտի գրկուին:

Սոմաոնցի ճամբորդ մը հետեւեալը պատմեց մեզի տնձամբ: Ճինիկ Սոմաոնցի եմ և Ջարշամպա դինուորական ծառայութիւնս կը կատարէի: Կոն լսեցինք թէ ամե- նուրեք Հայերը տեղահան կ'ըլլային և ճամբուն վրայ զոհ կ'երթային չէթներուն յարձակմանց և աղջիկներն ու կիները կ'առևանգուէին և կը լլկուէին: Ջարշամպա- ցիք քարսափած որոշեցին իսլամանալ առժամաբար: Կառավարութիւնը նախ ընդու- նեց և պաշտօնական գործողութիւնք կատարուեցան, բայց յետոյ ամէնքն ալ տեղա- հան ըլլալով դէպի Մուսուլ քաղաքն Երուսիի սկիզբը: Ես Սոմաոն փախայ ըստա- նիքիս քով: Հոն հրամայուեցաւ Հայոց վտարման: Տեղացի երեւելիներէն 120 ըստա- նիքի չափ իսլամութեան դիմեց, սակայն չ'ընդունուեցաւ: Առաջինորդ Համադապ վրդ: Իսլամացուածի այս դիմումը տեսնելով յայտարարեց: Ո՞րք քրիստոնէայ մնալ կ'ուզէ թող ինծի հետեւի, և առաջին առիթով, ինքը, 2 քահանայ և 400 տուն մեկնեցան դէպի Մուսուլ: Վերջին խումբը Երուսի 7ին մեկնեցաւ, որուն մէջ կը գտնուէի ես ալ: Ճամբուն թշուառութիւնն ու տառապանքը տնկարագրելի են: ա- ռաջին օրերուն իսկ ծերեր և գէրեր ճամբուն վրայ մնացին: մայրեր իրենց մանկիկ- ները լքեցին: Ոստիկաններու մարտկը շատերու մահուան պատճառ եղաւ: Ութ օրէն հասանք Ամասիա, ուր ոչ մէկ հայու հանդիպեցանք: Գանի մը իօլամացած հայ ըն- տանիքներ թէ և ժամանակ մը մնացած են, սակայն յետոյ, պատճառով անելի հրդեհ- հին պատճառ նկատուելով, անոնք ալ վտարուած են: Ժողովուրդին 100ին 30ը ար- դէն փնցած էր երբ հասանք Երուսի: Կոն ոչ մէկ հայ մնացած էր, ո՛չ ալ Սե- բաստիա: Իսլամի անցագիր մը ձեռք ձգելով, Սեբաստիայէն ճամբորդեցի դէպ Պօ- լիս դին: սպայի մը և Երզնկայի կողմերէն եկած Գաւրի մը հետ: Գաւրն հետեւեալը պատմեց: Երզնկայի կողմերը Հայոց գէմ գործուած արարքները ոչ Գուրանը կ'ըն- դունէի և, ոչ ալ Շերիթթը: Երզնկայի կառավարիչը՝ Մէմետիս Պէյ, Հայերը կողոպ- տելով 50,000 լիբայի տէր եղաւ և հիմա ալ ի վարձ իր գործած վայրագութեանց կուռակալ կարգուեցաւ Գաւրթէմուրի: Սրտի մորմոքումով կը պատմէր թէ ինչպէս Երզնկայի և շրջականերուն 30,000է աւելի Հայերը բնաջինջ եղան: քաղաքէն կէս ժամ հեռու, նոյնիսկ կիներ և մանուկներ սղջ սղջ թաղուեցան: Եփրատ գետը հա- րիւրաւոր կիներ և տարբեր նեղուեցան: Հաղարաւոր այր մարդիկ սպաննուեցան, կիներ և աղջիկներ առևանգուեցան և բռնաբարուեցան, իսկ մանուկներ թուրքերուն բռնուեցան: Երկինքի վրէժխնդրութիւնն ու կամ կանուխ պիտի հասնի մեզի, կ'ըսէր:

Իսկ թուրք սպան պատմեց: Ճնար Գըշլան կեդրոնն է Սև Ծովի եզերքներէն և Սեբաստիոյ նահանգէն գնացող բոլոր գաղթականներուն: գաղթականները մինչև հոն կրնան ապահով հասնիլ, բայց հոն զարհուրելի վայրագութիւններ տեղի կ'ունեն- նան: Մինչև 10-11 տարեկան մանուկները ամբողջովին կ'առնուին անոնցմէ և իս- լամներուն կը բաժնուին, նոյնպէս գեղեցիկ կիներն ու չափահաս աղջիկները: Եւ ապա յորեն: Հոն ակնոցաւոր Գայմագամ մը կայ, ամէն երեկոյ գեղանի հայ աղջիկ- ներէն 2-3 հոգի իր տունը կը տանի: և Ժամանաբար Գոմանտառնիի և ուրիշ կառու- վարական պաշտօնեաներու հետ կը զուարճանայ: Երկրորդ օրը այդ անպատշաճած աղջիկները իրենց ծնողաց կը յանձնէ: Հայերէն եղած կողոպտուած մարդիկ այդ պաշ- տօնէից մէջ զենք ձագրելով, ինքիքը կուռակալութիւն հասցած է և Գայմագամը այլուր տեղափոխուած է այժմ:

A.R.A.R.@

ուսուր զաւակներն ու ամուսինները ուզած են: Երկու-երեք տէր ի վեր հայ գինուսուր-ներ գէշ պայք կողմը կը զրկուին, հաւանաբար իրենց ընտանեաց միացնելու համար:

Ամսոյս սկիզբը սոսկալի ջարդ մը տեղի ունեցած է Էնկիւրիւի մէջ: Նախ Հայոց այր մարդիկը հաւաքելով ճամբայ հանուած են և ջարդուած ամբողջովին, իբր 500 մարդ: այնուհետեւ քաղաքին մէջ նախճիրը սկսած է, որուն զոհ գացած են, կը հաւատառուի, աւելի քան 5000 հոգի, այր, կին, մանուկ են: Սպանուած են 17 երկաթուղւոյ պաշտօնեայ, 10 քահանայ Հայ կաթողիկոս, անոնց եպիսկոպոսը, մեր առաջնորդական փոխանորդ Թէոփորոս Վրդ-ը, քահանաները են: Մինչև իսկ 25 հոգի ալ յոյներէ: Յայտնի է թէ իբր Հայ Եկեղեցւոյ զաւակ հազիւ 4-500 տուն կը գտնուի հոն, մինչ Հայ կաթողիկոսները 2000 տունէ աւելի են:

Պուլէն Այաշ և Չանդրի աքսորականներէն մեծագոյն մասը Էնկիւրիւ բերուած էին, այսօր ոչ մէկ լուր կայ անոնցմէ, ոչ ալ Այաշ կամ Չանդրի մնացողներէն, կը վախցուի թէ անոնք ալ ջարդի զոհ գացած ըլլան: Արդէն ընդէ. ապահովութեան տնօրէնին մէկ ազգականը սա խօսքը ըսած է. «Հայերը ցոյցեր կ'ընեն Ռուսնոք, Սօֆիա և ուրիշ տեղեր և բողոքներ կը տեղացնեն, անոնց պատասխանը տուինք Ա. յաշի բանտարկեալներուն գործը լինցնելով»:

Ասոնք իբրև վերջին երեք շաբթուան լուրեր Ձեզ կը հաղորդեմ, զանոնք օգլ տագործելու համար, որպէսզի գիտնայ արտասահմանի Հայութիւնն ու քաղաքակիրթ աշխարհը թէ ինչ է մեր կացութիւնը: Պէտք է ընդունիլ որ մեր կորուստը մինչև հիմա 500,000 անձէ պակաս չէ, և հետզհետէ պիտի աւելնայ, ցորչափ այս հալածանքը պիտի շարունակուի և մեր ժողովուրդը ծայրայիղ կարօտութեան մէջ մնալով հետզհետէ հազարաւորներ զոհ պիտի տայ անօթութեան, թշուառութեան, հիւանդութեան և խժգոնութեան: Քանի որ քաղաքակիրթ ազգերը այժմեան կացութեան մէջ իրենք իրենցմով միայն կրնան զբաղիլ և մեր մահուան գալարումներուն միայն հանդիսառես են, առանց կարենալու օրէէ կերպով մեր այս տառապանքներուն մեղմացում մ'իսկ առաջ բերել, աշխատեցէք և դիմեցէք ամէն կողմ, թէ՛ արտասահմանի Հայութեան և թէ օտար մարդասէրներուն, որ իրենց նիւթական օժանդակութեամբ կանգնեցնեն: Զգացուցէք թէ յառաջիկայ ձմեռ հազարաւորներ անօթութեան զոհ պիտի երթան: Մեր այս ընտանջումին ու մահացումին հաշիւը մտաւոր ապագային կը մնայ, ազատեցէ հիմա ինչ որ կրնանք: Նպաստ հասցնելու է, ամէնուն սիրտը բաղինցէք, մեր մայրերն ու եղբայրները անօթի կը մեռնին: Պատրիարքարանը ըրած մինչև հիմա ինչ որ կրցաւ, մեր ձեռքի տակ գտնուած գումարները անխտիր կը գործածուին, բայց կարօտութիւնն ու պահանջը այնքան շատ է որ մեր ունեցած գումարները բան մը չեն: Ցարդ 8000 ոսկի զրկած ենք կարօտելոց, որուն հազիւ 2000ը դուրսէն նպաստ եկած է մեզի: Ըսէք մեր եղբայրներուն, իրենց 10 փարան անգամ հայու մը օրական ապրուստ է: Ըստ այսմ, գրեցէք Ամերիկա, Եգիպտոս, Ռուսմանիա և ամէն տեղ որ Հայ կայ, և ըսէք նաև Պուլկարահայոց, զոհողութեան ժամը հիմա է, իր Աստուածն ու ազգը սիրողը թող ձեռք երկարցնէ մեզի:

Եղբայրական սիրով և Ձեր աղօթից ապաստան,

Դժբախտ Պատրիարքն Հայոց Թուրքիոյ

ԶԱԽԷՆ ԱՐՔԵՊՍ. ՏՆԻ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

Բ. Գ. Ձեր քոյրը զրկելու համար հեռագիրնիդ ստացայ: Առայժմ անկարելի է: Ձեր քոյրը և Զաքարիան կինը ըլլալուն համար: Ինքը հանգիստ է և մեր հագածու առարկայ է:

Վառնայէն Գուրտեան կարապետ մեզ կը գիմէ, խնդրելով որ իր վերածուած նոթեան հրամանը վառնայի Թաղ. Խորհուրդին զրկենք: այսպէս գրած էր նաև Տ. Սարգիս Բենյ. Ղարիպեան. այս մասին պաշտօնականին ահաբեկ չէք ստացած: Պրէէ ձեռով մարդը ամուսնացուցէք, մենք Թաղ. Խորհրդին չենք կրնար քրքելու:

ՀԱՅ ՆԿԱՐԱՂՆԵՐ

Ժ Ա. Դ Ա Ր

ԳՐԻԳՈՐ ԱՎՈՌԵՑԻ

(1000? - 1070?)

Գրիգոր Բհն. Ակոռեցի՝ ճարտար գրիչ եւ ծաղկող: Մնած է ԺԱ. Դարու սկիզբը: Որդին էր Անանիա բազմաշնորհ քահանայի՝ մեռած ի Բիւզանդիոն (շ. 1026): Ունէր եղբայր մը Գէորգ անուով, յայտնի գրիչ, որուն որդիին՝ Յովհաննէսին կը կտակէ իր գրած Աւետարանը:

Մանկութեան տարիքին, ինքը եւ եղբայրը աշակերտած են Փիլիպպոս քահանայի, եւ անոր որդիներուն՝ Ստեփանոսի եւ Սահակի:

Սենեքերիմ Թազուորի գաղթէն յետոյ, Այրարատի Ակոռի գիւղէն ինքն ալ ընտանիքին հետ կը գաղթէ եւ կը հաստատուի Սեբաստիա:

Իր գրչական գործունէութենէն ծանօթ է մէկ Աւետարան, զոր գրած եւ ծաղկած է իր անծին համար, 1066 թուին, Սեբաստիոյ մէջ. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 311: Յիշտ. Ձեռագրաց, թիւ 113:

Այս Թանկարժէք Աւետարանը հետագային սեփականութիւնը դարձած է Ներսէս Շնորհալիի, որ նուիրած է զայն իր եղբոր Զօրավարի որդիին՝ Դրիգորիսի. — Յիշտ. Ձեռ., էջ 575-6:

Սա ալ 1194 թուին նուիրած է զայն իր քրոջը ամուսին, Ներսէս Լամբրոնացիի հօրեղբոր որդի, եւ Պապեդոն բերդին տէր, Բակուրան իշխանին. — Նոյն, էջ 563:

Լ. Ռ. Ազարեանի տեսութեամբ, «Սեբաստիայի 1066 թ. ձեռագիրը մեծ չափով օգնում է պարզաբանելու Կիրիկեան մանրանկարութեանը վերաբերող մի շարք հարցեր»։ — Կիրիկեան Մանրանկարչութիւնը ԺԲ. - ԺԳ. Դարերում, Երեւան, 1964, էջ 30-31:

Այլուր ան կը գրէ. «Այս ձեռագրի մանրանկարներում եւ զարդապատկերներում առաջին անգամ հանդիպում ենք մի շարք այնպիսի մոտիւլների, որոնք հետագայում բնորոշ են դառնում Կիրիկեան ձեռագրերի համար»։ — Նոյն, էջ 67:

ՅՈՎՀՆԱՆԵՍ ՍԱՆԴՂԿԱՎԱՆԵՑԻ

(1010? - 1070?)

Ճարտար գրիչ եւ նկարիչ Յովհաննէս երէց ծնած է ԺԱ. Դարու սկիզբները: Հօրը անունն էր Դաւիթ, մայրը կը կոչուէր Մարիամ: Ձինքը կը կոչեն Սանդղկավանցի, այնտեղ գործած ըլլալուն պատճառաւ: Իր գործունէութեան կարճ մէկ շրջանը միայն ծանօթ է, որ է ԺԱ. Դարու երկրորդ կէսին առաջին տասնամյակը: Այդ թուականներուն գրած եւ ծաղկած, կամ լրացուցած կը համարուի երեք նշանաւոր Աւետարաններ, որոնք են,

1. — Աւետարան, 1053, Սանդղկալ վանք: Գրող եւ ծաղկող՝ Յովհաննէս երէց, որդի Դաւթի եւ Մարեմայ. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 3793: Յիշտ. Ձեռ., թիւ 105:

2. — Աւետարան (Բեգիւնց), գրուած 1060 թուականէն առաջ, ձեռամբ «Ստեփանոսի անարժան քահանայի եւ փանաքի արուեստաւորի եւ յետին գծադրի»: Պապա

Դամէր էֆ. Ձեր դրած մէկ քառթէն իմացեր է որ իրեններուն ընած տունը շերտոտ գիրքի մը վրայ է եւ այս պատճառաւ նոր տուն մը վարձելու հետաճում են եղբր: Կը խնդրէ որ դուք ալ հոգածու գտնուիք յարմար եւ օգուէա ու առանձին տուն մը գտնուելու, հոգ չէ թէ վարձքը քիչ մը աւելի ըլլայ: Նոյնպէս կը խնդրէ հաղորդել իրեններուն որ աղոցը ազէկ նային, միշտ գրեն, եւ մասնաւորապէս զգոյշ եւ քաջուած ապրին:

Երաւանի վրդ. ի ընտանիքը 3-4 շաբաթ է ի վեր մեկնած են Պոլսէն եւ գերուած ին նայելով Ֆիլիպպէ հաստատուած են, թող գրեն իրեն թէ ինչու Ամերիկա սչեն մեկնած քաղաք:

ՁԱԽԷՆ ԱՐԳ.

Պատրիարք Կ. Պոլսոյ